

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT: “RELAȚIA BISERICILOR ROMÂNEȘTI CU STATUL, ÎN TRANSILVANIA ȘI BANAT ÎNTRE 1848-1919”.

Am decis să studiem acest subiect care deși, destul de vechi este extrem de actual , și prin felul cum s-au desfășurat, aceste relații au influențat foarte mult parcursul istoriei. Deciziile și chiar evenimentele desfășurate atât în primul mileniu cât și în mileniul doi au urmări și pentru mileniul trei, în special pe continentul European și nu numai.

Am început prin a defini ce este biserica și ce este statul și care este rolul fiecăreia în parte, în istorie. Trebuie precizat că am folosit mai multe surse pentru a defini biserica dar am insistat asupra definiției biblice. Aceeași sursă am folosit-o și pentru a vedea modelul de relație a bisericii cu statul cerută în primul rând de fondatorul bisericii Fiul lui Dumnezeu Iisus Hristos. De asemenea am folosit Dreptul Canonic al Bisericii Ortodoxe Române, care interzice implicarea episcopilor și a clerului înalt în politică cu riscul de a fi cateriți (excluși din preoție). Desigur nici unul din cei ce se vor implica în lupta politică a românilor din Transilvania nu a fost caterit, deși au fost foarte mulți. Unii lideri religioși chiar au fost apreciați și elogiați nu pentru călcarea dreptului canonic ci pentru realizările politice ale românilor din Transilvania ce au avut efect pentru toți chiar și până în zilele noastre, așa cum este statutul organic șagunian. Pentru a putea vedea și înțelege relația bisericii cu statul a trebuit să începem cu apariția acestui tip de relații în special după anul 312- 313 când creștinismul devine în Imperiul Roman de atunci, o religie licită. Deoarece biserica se dezvoltă în special în două centre religioase mari, Roma și Constantinopol, se deosebesc două tipuri de doctrine religioase și două tipuri de relații cu statul, după cum urmează:

Pentru Biserica Bizantină devine caracteristic un tip de relație cu statul ce se numește “Simfonia Bizantină” bazată pe scrierile lui Eusebiu și Iustinian din secolul IV respectiv V-VI, în care Împăratul este considerat înlocuitorul lui Dumnezeu pe pământ și trebuie tratat ca atare. În Biserica Romano-catolică, se dezvoltă o relație de subordonare reciprocă a statului și a bisericii, în concordanță cu timpul și momentul diferit în care se petrece; uneori dependentă și de o conjunctură specifică. Această teologie este bazată pe Scrierile lui Augustin din vremea suveranului pontif, Ambrozie, secolul IV. Iată după aproape 300 ani, timp în care cele două instituții erau în stare de adversitate, păreau aproape ireconciliabile, în 312-313 devin mai mult decât colaboratoare, se ajută reciproc, în special la momente de interes fie al bisericii fie al statului.

Pentru că în teritoriile și în perioada istorică studiată au existat două biserici importante, cea ortodoxă și cea greco-catolică unită cu Roma, am considerat că este necesar să prezentăm una din cele mai importante influențe care au ajutat la formarea bisericii greco-catolice și anume “Mitul Bunului Împrat”, realizat și influențat de Curtea Imperială la care se atașează și papalitatea de la Roma. Curtea imperială a știut să folosească o trăsătură deosebită a unui popor, poporul român, care și-a respectat întotdeauna suverani. Acestea împreună se folosesc de Clerul Românesc și în special de clerul înalt pentru a realiza formarea noii biserici. El se dezvoltă imediat ce Transilvania trece de sub administrarea Imperiului Otoman sub cea a Imperiului Habsburgic la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului XVII.

Pentru o trecere mai bună cât și pentru un control mai bun sub stăpânirea habsburgilor, cât și pentru o stăpânire mai eficientă Curtea de la Viena folosește ceea ce se numește “Mitul Bunului Împărat” în care clerul în deosebi clerul înalt are un rol deosebit de important. Cel mai adesea este folosită elogierea împăratului în orice ocazie, în special în ocazii publice, cum ar fi nunți boteze, înmormântări etc. În același timp se crează o imagine de salvator a împăratului și de binevoitor, în contrast cu dieta maghiară și cu nobilimea maghiară în general. Adesea se spunea că de la împărat pornesc legi, și idei bune, dar dieta și nobilii nu vor să le aplice. În parte aceste lucruri erau adevărate, dar era adevărat și faptul că cei de la curtea de la Viena adesea erau cu mai multe fețe, prin faptul că una spunea împăratul în călătoriile sale prin Transilvania sau la diferite audiențe ce le oferea delegaților români și alta era ce se aplica în practică. Un motiv deosebit al Imperiului Habsburgic pentru care recurge la înființarea bisericii greco-catolice unite cu Roma a fost de a dezbină pe românii din Transilvania cât și de a-i dezlipi de românii frații lor ortodocși din celelalte două Țări Românești, Moldova și Muntenia.

Pentru evidențierea dezvoltării conceptului de relație a bisericii cu statul, vom urmări dezvoltarea creștinismului în special în zonele în care studiem acest subiect.

Creștinismul se dezvoltă separat în cele două centre, Roma și Constantinopol, în paralel cu dezvoltarea celor două concepte distincte evidențiindu-se o luptă pentru întâietate ducând la divergențe ce se adâncesc treptat. După secolul VIII se conturează o separare din ce în ce mai profundă până la Schisma cea Mare de la 1054 cu rostire de anateme reciproce ale reprezentanților celor două biserici. Anatele ce vor fi ridicate abia în secolul XX.

Cât privește creștinismul din nordul Dunării în viitoarele teritorii românești se dezvoltă un creștinism arondat Romei, cu limba de liturghie latină iar după anul 800 prin dezvoltarea Imperiului Bulgaro-Român se va decide introducerea slavonismului în liturghie și apoi și în cancelaria țărilor de la nordul Dunării cu un rol deosebit de nefast asupra

dezvoltării culturii și naționalismului românesc, așa declară istorici precum N. Iorga sau A.D. Xenopol, etc. și de asemenea se decide dezlipirea de Biserica Romei și alipirea de Constantinopol, aducând influența Bizantină în teritoriile românești.

Spre deosebire de acest slavonism, în Câmpia Panonică se așază cam în același timp unguri veniți din Stepele Asiei, ce se alipesc după încreștinare de Biserica Romei, având o influență destul de mare în special în Transilvania și Banat, zone vecine direct cu primele teritorii ungurești.

Dezvoltarea creștinismului în teritoriile românești de studiat nu se deosebește de creștinismul din fiecare din Țările românești în parte. Liderii bisericii respectă teologiile bisericii de care aparțin și se aplică în mod cât se poate de corect, doctrinar uneori mai mult decât era nevoie. Vom da un exemplu adecvat.

În secolul XIV se declanșează o răscoală în zona Bobâlna, pentru că un episcop respectă teologia "Simfoniei Bizantine" și nu se gândește la poporul lui nici la efectele ce le pot avea faptele sale, implicându-se în adunarea dărilor către nobilii din acea vreme, mărind până chiar de zece ori dările celor ce nu puteau plăti la timp, sau nu vor să plătească, apoi rostea anateme asupra satelor ce nu-și plăteau dările către nobili. Așa se declanșează răscoala, de la Bobâlna, în 1437, datorită implicării episcopului și se crează un precedent periculos formându-se la două luni după încheierea răscoalei, acel "unio trium nationum," prin care națiunea română pierde orice drept politic și social. Români devin iobagi în propria lor țară și plătitori de biruri, furnizori de soldați pentru armata împăratului, și eventual cultivatori de cereale și lucrători de pământ, fără drepturi politice în propria țară, devenind tolerați în propria lor patrie. Cele Trei națiuni (unguri, sași și secui) cuceritoare și minoritare devin privilegiate, membrii ai dietei, iar mai târziu religiile lor vor fi la fel privilegiate, pe când religia românilor majoritari doar tolerată așa cum erau și românii ca și popor, deși erau majoritari.

Alte evenimente importante ale perioadei se petrec și în alte părți, astfel în 1453 turcii cuceresc Constantinopolul și Moscova câștigă în importanță și devine ceea ce se numește "a treia Roma". Constantinopolul pierde din importanță și patriarhul ortodox preferă să rămână sub turci decât o colaborare cu catolicii.

În secolul XIV apar primele idei reformatoare ale lui Jan Wiclif profesor la Oxford și apoi Jan Hus profesor la Praga a cărui influență ajunge până în Transilvania unde se realizează primele traduceri în limba română, a cărților sfinte în special din Vechiul Testament, și se scriu mai multe cărți de asemenea în limba română. După cele petrecute și precizate mai înainte, în secolul XVI prin reforma religioasă din vest, Transilvania este

printre primele țări unde reforma religioasă este acceptată . Astfel unul din principiile reformei este de a se putea predica în limba maternă a poporului și de a putea înțelege ce se vorbește. Astfel și poporul român din Transilvania avea primele cărți în limba maternă, limba română, prin care se continuă dezvoltarea ei , ceea ce ajută la formarea și la trezirea conștiinței naționale.

Până la reforma religioasă, un eveniment foarte important în istoria Țărilor Române, este realizarea unirii, celor trei țări românești, în vremea lui Mihai Viteazu, la sfârșitul secolului XVI și începutul secolului XVII când realizează câteva lucruri deosebite pentru poporul român din Transilvania. Se decide scoaterea preoților români din iobăgie, scutirea de taxe, se înființează mitropolia de Alba-Iulia și se numește un mitropolit, etc.

Următorul eveniment din istoria Ardealului este trecerea ei de sub dominația Otomană sub dominația Habsburgică, la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea. Imperiul Habsburgic dorește realizarea unor lucruri avantajoase pentru imperiu. Imediat după acest lucru se declanșează procesul de lămurire a românilor pentru trecerea la catolicism., fiind avantajate de faptul că românii sunt tolerați și subjugați și imperiul vine cu diferite promisiuni de eliberare a românilor din starea în care erau, făcând atractivă promisiunea casei imperiale de la Viena. Reforma religioasă pătrunsă în Transilvania face ca ortodocșii să aibă un superintendent prin care se realizează mai întâi mult discutata “calvinizare” a ortodoxiei, se introduce limba română în biserică și se tipărește mai multă literatură în limba română de asemeni se cere preoților ortodocși să renunțe la multele superstiții ce se practicau și se învățau atunci.

Concomitent cu acest lucru , Curtea de la Viena, declanșează un proces prin care se dorește formarea pentru împărat a unei imagini de salvator universal prin cultivarea a ceea ce se numește “Mitul Bunului Împărat”, prin care, clerul românesc, în special, clerul înalt, are de îndeplinit un rol deosebit de important, prin apelarea la conștiința poporului român, prin toate ocaziile în care putea să se elogieze, împăratul , vrând să se ridice imaginea împăratului la cel mai înalt rang și astfel să se considere, că împăratul este salvatorul tuturor națiunilor din imperiu.

Prin , Biserica greco-catolică formată astfel se deschid ușile pentru tinerii români să studieze în universitățile din vest. Absolvenții acestor universități se întorc în Transilvania și constituie Școala Ardeleană prin care se contribuie mult la dezvoltarea, conștiinței naționale la românii din Transilvania.

Liderii religioși în special ai bisericii greco catolice se detașează ca și lideri politici, în special episcopul Ioan Micu Klein , face numeroase drumuri la Viena pentru a duce petițiile

românilor împăratului de la Viena. Trist este că toate aceste drumuri au rămas fără nici un rezultat, deoarece împăratul este deosebit de abil să promită și să nu facă nimic. Prin cultivarea Mitului Bunului Împărat, Curtea de la Viena face în așa fel ca vinovăția să cadă asupra nobililor și Dietei Transilvănene, care sunt acuzați că ei nu vor să aplice hotărârilor de la Viena, favorabile românilor. Astfel se crează o situație interesantă prin care poporul român este între împărat și nobilimea și dieta din Transilvania.

Între timp ortodoxia română trece sub jurisdicția Carlovițului. Astfel românii din Transilvania sunt asupriți social și politic pe de o parte de Habsburgi iar religios de sârbi. La episcopiile din Transilvania și Banat sunt numiți episcopi sârbi până la începutul secolului al XIX cind este numit un episcop român dar căruia i se cer anumite lucruri (19 puncte pe care trebuie să le respecte). Cerința de bază era de a nu împiedica pe nimeni să treacă la uniație, adică din biserica greco-ortodoxă în biserica greco-catolică unită cu Roma.

La începutul secolului XIX după moartea episcopului român, în 1845 este trimis ca și vicar general la Sibiu, Andrei Șaguna. La biserica română greco-catolică unită cu Roma episcop era Ioan Lemeni. În 1845 Șaguna trimis în Transilvania iar în 1848 este ales ca și episcop de către Curtea de la Viena și apoi hirotonit, ca și episcop, în 1848 puțin înainte de revoluția de la 1848 Din acest moment istoria politică și religioasă a Transilvaniei se leagă în primul rând de activitatea lui Andrei Șaguna. La 1848, după hotărârile luate la Blaj, se trimit două delegații una la Cluj la Dietă și una la Viena la Împărat. Aceste delegații sunt conduse de cei doi episcopi din Cluj, Ion Lemeni era liderul delegației de peste 130 de persoane, iar la Viena, conducătorul delegației a fost episcopul Andrei Șaguna. Atât Lemeni cât și Șaguna nu își duc la îndeplinire misiunea primită la Blaj, de asemeni calcă jurământul depus la Blaj, călcând și jurământul depus tot la Blaj. Astfel Lemeni trimis în fruntea unei delegații de 130 de persoane, votează unirea Transilvaniei cu Ungaria în loc să lupte împotriva ei așa cum a fost trimis, iar A. Șaguna se alătură comisiei regnicolare ce va aplica unirea Transilvaniei cu Ungaria, în loc să lupte pentru realizarea unirii Transilvaniei cu Ungaria. Ambii episcopi transpun în practică teologia desprinsă din "Simfonia Bizantină", în detrimentul românilor din Transilvania. Ambii episcopi calcă jurământul, depus la Blaj.

În tot acest timp un alt lider al revoluției de la 1848, Avram Iancu duce un război civil în toată regula cu armatele maghiare care doreau alipirea cu orice preț a Transilvaniei la Ungaria, așa cum au votat-o în dieta de la Bratislava din 1842. În acest război ungurii omorâ mulți români din satele transilvănene, și aduc teroarea în multe sate românești nu numai din zona moșilor ci și în toată Transilvania. Vitejia moșilor lui Iancu, este evidentă și armatele lui, în care erau mulți comandanți proveniți din preoți, îi face pe unguri să se retragă. Când

împăratul austriac îi aduce pe ruși pentru a înfrânge revoluția de la 1848, ungurii capitulează la Siria iar astfel revoluția maghiară de la 1848 din Ungaria, ia sfârșit.

Cele două confesiuni românești și liderii lor folosesc din plin relația cu statul în primul rând pentru a schimba statutul social și politic al românilor și luptă pentru a reînființa mitropolia greco- catolică, cu sediul la Blaj, care este acceptată și se formează mai întâi în 1853 pentru biserica unită cu Roma, cu sediul la Blaj. În 1864 Ortodoxia din Transilvania primește dreptul de a reînființa Mitropolia Ortodoxă cu sediul la Sibiu și mitropolit este numit Andrei Șaguna, iar după aproape 10 ani se formează noul statut de organizare și funcționare al Ortodoxiei, care avea să fie cea mai mare realizare a bisericii ortodoxe române din Transilvania. Este cel mai modern statut, din toate bisericile ortodoxe din acea vreme. Statutul șagunian, este folosit și azi în biserica ortodoxă română, cu mici modificări.

Șederea lui Șaguna la conducerea ortodoxiei române din Transilvania, este benefică pentru români prin deschiderea a peste 800 de școli confesionale românești, un gimnaziu la Brașov și la Brad, institutul Teologic- Pedagogic de la Sibiu. Se traduc și scriu multe cărți, manuale teologice și de altă specialitate. Se formează Asociația Transilvăneană pentru literatura și cultura poporului român (ASTRA). Șaguna luptă pentru apariția ziarului Telegraful Român în 1853. Șaguna face foarte multe drumuri la Viena la împărat unde avea o trecere deosebită, ducând diferite memorii de protest și cerere de revenirea și emanciparea românilor cu scopul de a revenii la drepturile normale ale poporului român transilvănean, să fie considerat a patra populație receptă din Transilvania. Aproape în toate situațiile solicitările lor nu au fost satisfăcute și împlinite.

În această perioadă biserica greco catolică are probleme deosebite prin dorința Romei, sprijinită de casa Imperială de la Viena, de a se trece la catolicizare completă, a Bisericii românești, în special după conciliul din 1870-1871 când se adoptă infailibilitatea Papei, în domeniul de conduită și morală. Se decide acțiunea iezuiților în lupta de catolicizare a teritoriile care au trecut sub religiile reformate. Acesta fiind unul din mijloacele de încercare de recuperare a teritoriilor cucerite de reforma religioasă de la ortodoci, prelații ortodoci respectau cu strictețe regula "Simfoniei Bizantine", Relația cu Viena și Pesta în acest secol are diferite aspecte deoarece relația cu guvernul maghiar și Viena, era foarte importantă pentru emanciparea poporului român.

După formarea dualismului austro-ungar în Ungaria și Transilvania apare o nouă confesiune religioasă din grupul protestanților, anume confesiunea Baptistă care revine la principiile bisericii din primul veac, cit și la concepțiile confesiunii mai radicale a

reformatorilor, numiți anabapțiști, punând accentul pe botezul la maturitate, numit și Botezul Credinței. În relația cu statul au o doctrină prin care susțin separarea totală a bisericii de stat cu excepția împlinirii cerințelor biblice prin care se cere credincioșilor să se roage pentru autorități. Credincioșii trebuie să-și plătească taxele, și să respecte statul, făcând o diferență radicală față de doctrinele confesiunilor majoritare tradiționale ortodoxia și greco-catolicii uniți cu Roma. Confesiunea baptistă primește recunoaștere oficială prin legea XLIII din 1895 și apoi recunoaștere deplină ca și cult legal în 1905 prin circulara 77 092 situație ce o are și în momentul unirii cu Regatul României, la 1 decembrie 1918.

După realizarea dualismului Austro-Ungar din 1866-1867, se declanșează imediat un proces de maghiarizare a tuturor popoarelor nemaghiare din confederația Austro-Ungară, deși încă de la începuturile stăpâniri ungare în Transilvania românii erau majoritari ca și populație, aproximativ 60% din populația Ungariei. Unguri erau minoritari în propria lor țară. Cu toate acestea erau cei care conduceau și decideau în toate problemele interne și influențau și deciziile externe a federației Austro-Ungare. Lupta poporului român pentru menținerea și dezvoltarea limbii române și formarea și dezvoltarea conștiinței naționale, se adâncește odată cu trecerea timpului. Treptat conducerea Transilvaniei este preluată de oameni politici de la clerici, iar la sfârșitul secolului XIX, în special de către Partidul Național Român. PNR în 1892 scrie un memorandum semnat de mai mulți lideri politici ai P.N.R., în care este criticată politica guvernului maghiar, față de poporul român și este arată starea în care a fost adusă națiunea română din Transilvania prin politica ungurescă după 1865-1866, de la formarea Federației Austro-Ungară. Toate acestea irită guvernul de la Budapesta care decide să deschidă un proces împotriva memorandiștilor pe care îi arestează, după un proces nedrept. Această situație declanșează protestele românilor de la București și a studenților români originari din Transilvania ajunși în universitățile străine din Vestul Europei. Așa se ajung să fie cunoscute prigoanele ungarilor pentru națiunile nemaghiare în special asupra românilor. Acest proces nedrept este cunoscut și condamnat aproape în toate țările democratice, care intervin pentru eliberarea arestaților. În special intervine regele Carol al României ceea ce face ca după aproximativ doi ani de detenție memorandiștii să fie eliberați. În toate aceste acțiuni românii transilvăneni demonstrează maturitate și o ridicare a conștiinței naționale demnă de un popor cu o istorie milenară, chiar dacă a fost plină de suferințe și cu mari asupriri din partea diferitelor imperii dominante.

În toate aceste lupte biserica greco-ortodoxă, este supusă unor lovituri puternice: nu a fost suficientă dezbinarea de la 1700, cu formarea bisericii greco-catolice, unite cu Roma, ci se încearcă o altă dezbinare prin dorința de a se alipi la Biserica Catolică Ungară. Se

încearcă formarea unei noi mitropolii unite maghiare dar cu biserici românești, deoarece greco-catolice erau doar câteva biserici maghiare, la Haidudorog. urmărindu-se aceleași lucruri, adică dezbinarea poporului român din Transilvania și un control cât mai bun al românilor prin biserică, cât și o maghiarizare cât mai profundă sperându-se la victorii cât mai mici pentru români în lupta împotriva maghiarizării.

La sfârșitul secolului XIX la biblioteca Universității din Budapesta, istoricul N. Densușianu găsește actul original al unirii, printre actele iezuitului Heveneși de la unirea cu Roma, din 1700. Acesta era diferit în limba română față de versiunea latină și condițiile uniri erau altele în românește decât în latină. Densușianu demonstrează perfidia călugărilor iezuiți și declară el că, de fapt, nu a fost o unire ci doar o alipire la biserica Romei. Biserica greco-catolică va trece prin momente dificile datorită luptei bisericii Romei de a impune o catolicizare cât mai avansată, situație acceptată și de clerul înalt român, al bisericii greco-catolice românești unite cu Roma, dar neacceptată de intelectualii ardeleni atât ortodocși cât în special greco-catolici, iar mai târziu nu a fost acceptată nici de o parte a episcopilor români.

Anacronismul dualismului Austro-Ungar își dovedește inutilitatea. Atunci când după aderarea României la Tripla Alianță se încearcă reglementarea relației guvernului maghiar cu conducătorii românilor din Transilvania sperând că România nu va intra în război contra Austro-Ungariei, totul se dovedește inefficient datorită aroganței guvernului de la Budapesta, ce nu vrea să cedeze nici o concesie față de cererile românilor reprezentate de conducătorii P.N.R.

Ortodoxia română din Transilvania cât și liderii bisericii greco-catolice se dovedesc împlinitori deosebiți ai Teologiei Simfoniei Bizantine. Statul și reprezentanții lui, contează, pentru clerul acestor biserici, uneori mai mult decât poporul român și cerințele sale. Astfel unii episcopi susțin mai mult guvernul de la Budapesta decât poporul pe care îl păstoresc. De exemplu episcopul, Mangra cu episcopul Papp de la Arad și Miron Cristea de la Caransebeș semnează o scrisoare de protest împotriva intrării trupelor românești în Transilvania la 1916, prin aceasta ei spun că patria lor (Austro-Ungaria) pentru ei este mai importantă decât sunt frații lor români din REGATUL României. Astfel ei cheamă poporul român transilvănean la luptă împotriva armatei regatului României, deci contra fraților lor. Protestul lor și telegrama o publică în Telegraful Român din august 1916. Datorită respectării teologiei "Simfoniei bizantine" la mitropolitul și episcopul Mangra se produce o schimbare ciudată de atitudine, din lider al Partidului Național Român de după arestarea memorandiștilor, ajunge să fie un susținător fervent al guvernului de la Budapesta. În 1918 când trupele românești eliberează

Budapesta de armatele germane și alungă guvernul bolșevic instalat acolo, Mangra se afla la Budapesta.

În urma efectelor devastatoare ale primului război mondial, întreg teritoriul locuit de români este eliberat. Încheerea războiului aduce cu sine obligatoriu unirea tuturor teritoriilor locuite de români într-un singur stat suveran Regatul României. Comitetul Român de conducere a Transilvaniei decide ca la 1 decembrie 1918 să se adune la Alba-Iulia toți românii ardeleni unde se va hotărâ unirea pentru totdeauna cu Patria mamă. Culmea duplicității clerului ortodox înalt se dovedește prin doi dintre episcopii care au semnat scrisoarea de protest împotriva intrării trupelor române în Transilvania, I. Papp de la Arad și Miron Cristea de la Caransebeș. Aceștia se duc și țin cuvântări la adunarea de la Alba-Iulia și vorbesc despre marea zi a unirii. La această mare zi a românilor ,țin cuvântări, episcopul Miron Cristea iar episcopul greco-catolic I. Hosu va citi proclamația de unire a Transilvaniei cu regatul României. Credem că trebuie să învățăm lucruri importante despre relația bisericii cu statul care sunt valabile și azi: - documentul de baza pentru toate aspectele bisericii este Sfânta Scriptură , iar orice alte teorii nu sunt benefice pentru relația bisericii cu statul, de fapt nu sunt benefice pentru nimic din viața bisericii.

- Lucruri care astăzi sunt mici pot să se dezvolte în timp și pot avea efecte devastatoare în decursul anilor, de aceea nu trebuie deschisă ușa la nimic ce nu este corect , pentru a nu culege consecințele pentru mulți ani (așa cum am văzut cu episcopul Gh. Lapeș la Bobâlna în 1437),

Duplicitatea unor oameni , indiferent cine ar fi ei trebuie evitată pe cât posibil.

- unirea poporului român într-o singură patrie s-a realizat prin multă jertfă chiar dacă nu a fost sprijinită așa cum trebuia de uni reprezentanți ai bisericii,

- este un Stăpân al istoriei care a stabilit câteva principii minimale în relația dintre popoare , principii pe care în mod special bisericile ar trebui să le afirme , să le susțină , să le apere , să le pună în practică în viața oamenilor și în special a celor credincioși, principii pe care le găsim doar în scrierile sfinte din biserica primară.

- o contribuție de seamă la dezvoltarea gândirii și a libertăților religioase , a revenirii la învățăturile doctrine biblice primare au fost aduse de cei ce au adoptat ca și bază a învățaturii lor doar Sfânta Scriptură.

Putem constata că relațiile bisericii cu statul se desfășoară având la baza o teologie stabilită încă în primii ani de după 312-313 când biserica, creștină devine religie licită (legală), până cel mai târziu în secolul V. Această relație a bisericilor se va abate de la cele stabilite în secolul I al bisericii , de către fondatorii creștinismului și este dependentă de imperiul cu care

se relaționează încă din vremea aceea. Se poate constata că în decursul anilor aceste relații au adus beneficii sau deservicii atât pentru biserică cât și pentru stat, sau poporul component fie al statului sau al bisericii, dependent de desfășurarea evenimentelor vremii. După 1848, în zonele studiate am arătat cum “Simfonia Bizantină” este aplicată în special de către clerul înalt al celor două biserici românești din Transilvania și din Banat, cu efecte benefice mai mult pentru acest cler, mai puțin pentru masele de oameni componenți și ai statului și ai bisericilor românești.

În același timp vom observa un comportament aproape constant la reprezentanții casei imperiale de la Viena, și anume faptul că știu foarte bine să promită foarte multe lucruri și să împlinească foarte puțin din ceea ce au promis, în relația cu bisericile respective.

Putem totuși să arătăm și momente de reușită în aceste relații, în timpul episcopului și patriotului Ioan Micu Klain, sau mai târziu în vremea lui Andrei Șaguna.

Trebuie să spunem că din păcate a existat și acea duplicitate la clerul celor două biserici, care a adus deservicii bisericilor și poporului român din Transilvania și din tot Ardealul. Putem aminti aici episcopi, Ioan Bob, Ioan Lemeni, arhiepiscopul Șaguna, Vancea, Mangra, I.Papp, M.Cristea, ultimi trei se opun intrării trupelor românești în Ardeal în august 1916 și susțin situația statală a Austro-Ungariei de atunci, dar ulterior I.Papp și Miron Cristea, participă la Alba-Iulia, cu mare evlavie la unirea Transilvaniei cu România, la 1 decembrie 1918, și au cuvântări, de data aceasta favorabile atât unirii celor două provincii românești cât și elogiază armata română participantă la război.

Am scos în evidență și faptul că în această perioadă apar confesiuni noi în teritoriile studiate, care revin la învățăturile și principiile scripturale din secolul I, atât în principiile de credință cât și în relația cu statul, și anume confesiunea baptistă care susține știința de carte a fiecărui cetățean și posibilitatea de a studia singur scrierile Sfinte, (Biblia). Susține un raport cu statul similar cu cel din secolul I-II, imediat de după formarea bisericii creștine. De asemeni bapțiști au fost cei care, prin liderii lor, încă de la începutul existenței sale din 1620, au propus și au luptat pentru libertatea de conștiință și egalitatea tuturor oamenilor atât în fața legii cât și unul față de altul. Aceste principii au rămas până în ziua de astăzi și sunt susținute în tratatele internaționale și în convențiile privind drepturile și libertățile omului din punct de vedere religios, civil, politic. etc.

CUVINTE CHEE DIN LUCRARE: biserică, stat, imperiu, episcop, sinod, conciliu, împărat, preot, ziar, regat, stat, iobagi, revistă, unire, armată, revoluție, rege, guvern, Roma, unguri, români, mitropolie, episcopie, episcop, mitropolit, partid, lideri politici, protest, nobili, guvern, parlament, călugăr iezuit, război, revoluție, proces de maghiarizare, școală, "Simfonie Bizantină", memorandum, memorandiști, proteste, națiune, naționalism, Mitul Bunul Împărat.

BIBLIOGRAFIE

IZVOARE INEDITE

1. Arhiva Bibliotecii Mitropoliei Sibiu, fond V. Mangra, dosar 1-149.
2. Arhivele Statului, Oradea, documente nr. 1940-3737.
3. Arhive M.A.E. Fond Transilvania VOL 199.
4. Arhiva Națională București fond Consiliul Național Român, dosar 2.
5. Arhiva Națională DJ. Ab. Mitropolia Greco-Catolică de Alba-Iulia și Făgărași de la Blaj, acte diferite din 1918-1919.
6. A.N.D.J. Cj. fond Gărzile Naționale Române din 1918, dos. 27.
7. A.N., Actele privitoare la urzirea și înființarea asociațiunii, Sibiu, 1862.
8. A. N. Analele Asociației pentru cultura poporului român din Maramureș, 1860-1905.
9. Arhivele Statului, Arhiva pentru filologie și istorie, sec XI, SIV-XVIII, XIX-XX Blaj.
10. A.N. Fondul Corespondență, Teodor Mihali, către Valeriu Braniște 1913.
11. Arhiva Episcopiei Ortodoxe a Aradului, actul 305 din 1904.
12. Arhiva Bibliotecii Mitropoliei Ortodoxe Sibiu, fond Andrei Șaguna.
13. Arhiva Muzeului Județean Brașov.
14. Biblioteca Centrală Universitară “ Lucian Blaga”, Cluj-Napoca, Fond I. Hodoș.
15. Arhiva Mitropoliei Ortodoxe Sibiu.
16. A.N.D.J. Sj. Tribunalul județean Sălaj, dos. nr. 310 din 1919.
17. A.N.D.J. Sj. fond Patriarhia greco-catolică Sângeorgiu de Mureș, dos.

- 8.
18. A.N.D.J. Sj. Colecția Grațian, C. Mărcuș, dos. 62, fl-41.
19. Arhivele Statului, Direcția Județeană Cluj, Fond Episcopia Greco-Catolică de Cluj - Gherla, dosar 339, 344, 345, 347, 348, 349, 351, 354, 366, 371, 372, 373, 374, 515, 1724, 1274, 3127, 3736, 3892, 4660, 5109, 5633, 6008, 6189, 6457, 7188, 7194, 7220, 7525, 7796, 8903, 9364, 11223;

IZVOARE EDITE

1. *Analele Academiei teologice din Caransebeș 1940- 1941.*
2. Bogdan Murgescu, *Istoria României în texte*, Ed. Corint București, 2001.
3. Blaj Petru, *Creștinismul Părinților noștri*, Casa de editura Viață și sănătate București, 2008.
4. *Analele Academiei române XXVIII, XXXII.*
5. Bodea Cornelia, *1848 la Români, O istorie în date și mărturii, Revoluția în viziunea contemporanilor*, București 1982 - 1998
6. *Biblia sau Sfânta scriptură*, Ed. Institutului Biblic și de misiune al B.O.R. București, 2006.
7. Istvan Verboczi, *Tripartitum, corpus juris sau consuetudinari, indzte regnum Hungarial*, edițional Kolosvary K Ovri-Dmarcus, Budapesta 1897.
8. Densușianu Nicolae, *Independența bisericească a mitropoliei române din Alba - Iulia*, Brașov, 1893.
9. Liviu Maior, *Politica școlară a guvernului maghiar față de români* articol publicat în Anuarul Institutului de Istorie, Cluj, XXX Cluj –

Napoca, 1990 – 1991.

10. M. Păcurariu *Politica statului Ungar față de Biserica Românească din Transilvania în perioada dualismului 1867-1918*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., Sibiu, 1986.
11. Daniel Sularea, *Școală și societate, Învățământul Elementar Confesional în episcopia Greco - Catholică de Gherla 1867-1998*, Ed. Presa Universitară Clujeană Cluj – Napoca, 2008.
12. Traian Rotariu, Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan *Populația României, Trecut prezent și viitor, vol. VII*, Ed. Presa universitară clujeană, Cluj – Napoca, 2006.
13. Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, Cornelia Păduraru, *Om și societate, Studii de istoria populației României sec (XVII-XXI) vol. IX*, Ed. presa Universitară Clujeană, 2007.
14. Lorand L Madly, *De la privilegiu la uniformizare. Sași transilvăneni și autoritățile austriece în deceniul neoabsolutism (1849-1860)*, Ed. presa universitară Clujeană Cluj – Napoca, 2008.

LEXICOANE, DICȚIONARE, LUCRĂRI DE REFERINȚĂ

1. Academia R.P.R., *Istoria României*, Ed. Academiei R.P.R., București 1964 (toate volumele).
2. Academia Română, *Istoria românilor*, Ed Enciclopedică București 2003, Vol I-VIII.
3. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, Ed. Institutului de arte Grafice și Librăria Școalelor, C. Sfetea, București, 1914.
4. Brânzei Daniel, *Identitatea creștină în istorie*, Ed. Grands. Rapids la Michigan SUA, 1990.

5. Brâmzei Daniel, *Strategia lui Dumnezeu, în Biserica Locală*, Ed. Bisericii Baptiste Române, Los Angeles, 1983.
6. Bulgacov Serghei, *The Orthodox Church*, St. Vladimir's Seminary Pres Crestwood New York, 1988.
7. Braun P., *The Morking of the Late Anthiquit* Harvard University, Pres Cambridge 1972.
8. Ioan I. M. Bota, *Istoria Bisericii Universale și a Bisericii românești de la origini până în astăzi*, Casa de editură Casa Creștină, ediția I, 1994, ediția II, 2003.
9. *Corpus Juris Hungari numit și Aprobate și Compilate*, în Maghiar torveytor 1540-1848, evi Erdelyi torweneyek (*legile Transilvaniei între 1540 -1848*), Ed. Nagy Gyula - Koloșvary Șandor Dvony Kelemen – morkusdreso, Budapesta 1899.
10. Eusebiu de Cezarea, *Istoria Bisericii*, vol II București, 1987.
11. Cairns E.Earls, *Creștinismul de-a lungul secolelor, O istorie a Bisericii creștine*, Ed Zondervan Coerporetions, 1981, tradus de S.M.R. Oradea 1992.
12. Iorga Nicolae, *Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria*. Ed. Științifică și Enciclopedică, București 1989.
13. Iorga Nicolae, *Istoria Bisericii și a vieții religioase a românilor din Ardeal*, vol I, II, București, 1929-1932.
14. Origen de Alexandria, *Cartea a treia a comentariilor de la Geneya 24, CFHDR în vechea tălmăcire și comentarii la Matei XXIV*.
15. Dragomir Silviu, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal*, Ed. Dacia 2002, vol. I-II.
16. *Dicționar Enciclopedic român al Academiei Române* Ed. Politica București 1962, vol. I.
17. *Dicționar explicativ al Limbii române*, Ed. Enciclopedică București 1975.

18. *Dicționar grec - francois, du nouve Testament*, de Maurice Cortez
DNU Suisse Editions du Conf. Paris 1971.
19. Daniel Foillaux, Anne Janglais, Alece J. Maigne, Rene Trebucham
Dicționar Cultural Biblic. Ed. nemira București 1998.
20. Eliade Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, București,
1991.
21. Brandi Mandor, *Transilvania văzută în publicistica istorică maghiară*
Coerporations, 1981 Ed.
22. Gh. I. Ghica, *Împărăția Lui Dumnezeu*, Craiova 1925.
23. George H. Ștefan, *Impactul reformei asupra românilor*, Ed. Institutului
biblic „Emanuel”, Oradea 2003.
24. George Tymoty, *Teologia reformatorilor* Ed. Institutului Biblic
„Emanuel”, Oradea, 1998.
25. *George Floruschy, in The ortodox Churches the Ecumenical Movment*
Prior 1910, in the Orthodox Chortodox of Reformation; a suvery of
ortodox - protestant dialogue, Ed. De Nils L. Ehrestron World Concil
of Churgh Geneva 1975.
26. George Ivașcu, *Istoria literaturi române*, București vol. I, 1969.
27. Georgescu I., *Mitropolitul Ioan Vancea,, 50 de ani de la moarte lui*,
Oradea, 1942.
28. George Ciuhandu, *Școala noastră poporală și Darea Culturală*, Arad,
1918.
29. Ghibu Onisifor, (G. Sima), *Școala Românească din Transilvania și*
Ungaria, București, 1915.
30. Hazard Paul, *La cuire de la consicence europens, e Fazard*, Paris,
1961.
31. Hipolit, *„Românul” despre cei doisprăzece apostoli*.
32. Iorga Nicolae, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, Ed. Științifică
și enciclopedică București 1989.

33. Iorga Nicolae, *Istoria Bisericii și a viții religioase a românilor din Ardeal*, vol. I-II București, 1929 – 1932.
34. Iorga Nicolae, *Români și slavi, români și unguri*, București, 1922.
35. Iorga Nicolae, *Sate și preoți din Ardeal*, București, 1902.
36. Istvan Verboczi, *Tripartitum corpus juris consuetudinari, indyte regnum Hungarialedițial*, Kolosvary - K Ovri - D Marcus, Budapesta, 1897.
37. Jelavich Barbara, *Istoria Balcanilor*, Ed. Institutului European, Iași, 2000 vol I-II.
38. Keith Hitchinss, *Dr. Mihai Bărbulescu și colaboratori, Istoria românilor*, București, 1998.
39. Keith Hitchins, *Afirmarea națiunii și mișcarea națională românească din Transilvania, 1860 - 1914*, Ed. Enciclopedică București, 2000.
40. Keith Hitchins, *Ortodoxie și Naționalitate, Andrei Șaguna și românii din Transilvania, 1846 - 1973*, București, 1995.
41. A.P. Lopuhin, *Istoria Biblică în 5 volume*, Traducere de Patriarhul Nicodim, Ed. Tipografia cărților bisericești, București, 1944.
42. Lehrere G. Milton, *Ardealul pământ românesc, problema Ardealului văzută de un american*, Ed. Vatra Românească, Cluj – Napoca, 1991.
43. Lovschi Vladimir, *The Mistical Theologi of the Estern Church*, Crestwood New-York St., Vladimir's Seminary, Pres. 1976.
44. Lupaș Ioan, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Sibiu, 1918.
45. Lupaș - Vlasiu Marina, *Aspecte din istoria Transilvaniei*, Ed. România Pres. București, 2001.
46. Loghin C., *Societatea pentru cultură și literatură românească în Bucovina*, Cernăuți, 1932.
47. Loghin C., *Societatea pentru cultură și literatură românească în Bucovina*, Cernăuți, 1932.
48. Lupaș I. Șaguna și Eotvoș Mateiu I., *Contribuții la istoria dreptului*

- bisericesc*, București, 1922.
49. Maior Liviu, *Politica Școlară a guvernelor maghiare față de români*, în Anuarul Institutului de Istorie Cluj, XXX Cluj – Napoca, 1990 – 1991.
  50. Maior Lviu, *Habsburgii și Români*, Ed. Enciclopedică București 2006.
  51. Mircea Popa, *Aspecte și interferențe iluministe*, Ed. De Vest Timișoara, 1997.
  52. Dr. Marcu Vasile, *Biserica Română unită cu Roma – greco - catolică, jefuită și umilită, Conflictul de la Odorheiul Secuiesc*, E. Crater, 1998.
  53. Mayendorff J., *Catholicityond the Church, Crestwud*, New York, St. Vladimir's, Seminary Press 1983.
  54. Mayendorff J., *The orthodox church*, St. Vladimir's press, Crestwood New York 1981.
  55. Andrei Șaguna, *Manual de studiu pastoral*, Sibiu, 1872.
  56. N. Mladin, *Când frații sunt împreună*, Sibiu 1956.
  57. Ioan Micu Moldovan, *Libertatea scrierii în Transilvania*, Blaj, 1867.
  58. John Warwich Mongomeri, *Încotro se îndreaptă istoria*, Ed. Carzea Creștină Oradea, 1996.
  59. Bardi Nandor, *Transilvania văzută în publicistica istorică maghiară*, Ed. Asociației culturale Haaz Rezso al Institutului Central European TLA, 1999.
  60. Netea V., *Istoria memorandumului*, București 1948.
  61. Nicolae Pavel, *Teologia lui Iosif Trifa*, Lucrare de licență, la Institutul biblic Emanuel Oradea, 1997.
  62. *Noul Testament* de la Alba Iulia (Bălgrad) 1648.
  63. Origen de Alexandria, *Cartea a treia a comentariilor la Geneza, 24, C.F.H.D.R în veche tălmăcire și comentarii la Matei XXIV, 14*.
  64. Onicul, *Originile principatelor Române*, București 1914.
  65. A. C .Popoviciu, *Chestiunea naționalităților și modurile soluțiunii sale*

în Ungaria 1868.

66. Alexandru Papiu Ilarian, *Viața și ideile lui Gheorghe Șincai de Șincai*, București, 1969.
67. Zenobie Pâclișan, *L'art et la maniere de foire Hungaris*, București 1942.
68. Popea Nicolae S., *Vechea Mitropolie Ortodoxă Română a Transilvaniei, Sibiu*, 1870.
69. T.V. Păcățăian, *Cartea de aur sau luptele politice naționale a Românilor sub coroana ungară, toate volumele*, Sibiu, 1904.
70. D. Prodan, *Suplex Libellus Valachorum*, București, 1967.
71. D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, București, 1984.
72. V. Pascu, *Istoria modernă a României, 1821 – 1918*.
73. Păcurariu Francisc, *Români și maghiari de-a lungul veacurilor*, Ed. Minerva București, 1988.
74. V. Pârvan, *Contribuții epigrafice, în istoria creștinismului Daco - roman*, București, 1911.
75. Emilian Popescu, *Creștinismul pe teritoriul României, până în secolul al VII -lea în lumina noilor cercetări*, M.B. 1987.
76. Ioan (cavaler de) Pușcariu, *Date istorice privitoare la familiile nobile românești Sibiu*, 1892 – 1895.
77. Ion Valahu, *Istoria Românilor*, Ed. Cugetarea; București, 1934.
78. *Învățătură de credință ortodoxă*, Ed. Renașterea Cluj – Napoca, 2003.
79. Zamfirescu Dan, *Ortodoxie și Romano - catolicism în specificul existenței ei istorice*, Ed. Roza Vânturilor, 1992.
80. Zimerman Werner, *UrkunderDestaschen în Sieberduger I.*, Sibiu, 1892.
81. William Estep, *Istoria Anabapțiștilor*, Ed. Cartea Creștină, Oradea, 2006.

LUCRĂRI DE SPECIALITATE

1. Pidalion Neofit, *Cârmuirea Bisericii Ortodoxe*, Ed. Pelerinului, Iași, 2004.
2. *Învățătură de credință ortodoxă*. Ed. Renașterea Cluj – Napoca, 2003.
3. *Mărturisirea ortodoxă a lui Petru Movilă*.
4. Ioan M. Floca, *Dreptul canonic ortodox, legislație și administrație bisericească*, vol. II. Ed. Institutului biblic și de misiune ortodoxă a B.O.R. București, 1990.
5. Negruț Paul, *Biserica și statul o interogație asupra modelului simfoniei Bizantine*, Ed. Institutului Biblic Emanuel, Oradea, 2000.
6. Ioan I. Ică Jr. Gemonă Morani, *Gândirea socială a Bisericii*, Ed. Deisis, Sibiu 2002.
7. *Statutul Cultului Creștin Baptist din România*, M.O. nr. 56, din Ianuarie, 2008.
8. Marius Țepelea, *Biserica și statul roman în primele trei secole*, Ed. Emia, 2005.
9. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ed. Institutului și de misiune al B. O. R. București, 2006.
10. Mateiu I., *Contribuții la istoria dreptului bisericesc*, București, 1922.
11. Neofit Pidalion *Cârmuirea bisericilor ortodoxe* ,Ed. Pelerinului Iași 2004.

STUDII ȘI ARTICOLE

1. A.C. Popovici, *Chestiunea naționalităților și modurile soluționări sale în Ungaria, 1868.*
2. Șaguna Andrei, *Cuvântări bisericești pentru sărbători domnești*, Ed. Dorel Man, Presa universitară Clujană, Cluj – Napoca, 2003.
3. Ioan Vasile Leb, *Biserică și implicare, Studii privind istoria biserici ortodoxe*, Ed. Lines Cluj - Napoca, 2000.
4. Radu Vulpe, *De la Dunăre la Mare, Monumente Istorice de artă creștină*, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 1977.
5. Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, Corneliu Pădurean, *Om și societate, Studii de istoria populației României (sec. XVII - XXI) vol., IX*, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2007.
6. Lorand L. Madly, *De la privilegiu la uniformizare, Sași transilvăneni și autoritățile austriece în deceniul neoabsolutist (1849-1860)*, Ed. Presa universitară Clujeană 2008.
7. Traian Rotariu, Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, *Populația României, Trecut prezent și viitor*, Ed. Prresa Universitară Clujană, 2006, Universitatea Babeș Bolyai - Cebtrul de Studiere a Populației.
8. Onicul, *Popa Formosul, În omagiu adus lui Titu Maiorescu*, București, 1903.
9. Andrei Șaguna, *Manual de studiu pastoral*, Sibiu, 1872.
10. Cornel Corad, Doru Gorun, *1918 - 1919, Contribuții sălăjene la Marea Unire*, Ed. Limes, Zalău, 2000.

ZIARE ȘI REVISTE

1. Colecția revistei Magazin Istoric din 1972, 2001, 2004, 2006.
2. Colecția revistei Dosarele Istoriei din 2002, 2007.
3. Dacia din 1919.
4. Revista Telegraful Român, 1868 , 1891, 1916, 1931.
5. Revista Biserica Ortodoxă Română, Mitropolia Ardealului, 1971.
6. Revista Mitropolia Ardealului, 1957,
7. Revista Studii Teologice, 1962. 1968, 1969
8. Revista Istorică Română 1935, 1936,
9. L'Europe Nouvelles 1926,
10. Colecția revistei Gazeta Transilvaniei, 1881 Foișoara 1876,
11. Ziarul Patria, 1933.
12. Ziarul Renașterea, 1933.
13. Ziarul Românul, 1913, 1919,
14. Revista Cultura Creștină, 1915.
15. Magyar Statisztikai Evkönyv Uifolyan vol. 8, Budapesta, 1907 și 1908.
16. Magyar Statisztikai Közlemények Ujsorozat vol. 27, Budapesta, 1909.
17. Revista Hyugat Budapesta, 1915.
18. Ziarul Kolozsvári Hírlap 1918,
19. Colecția Monitorul Oficial al României, 1921 - 1940 și 1942 – 2008.